

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА**

ПРОГРАМА

**вступного іспиту до аспірантури зі спеціальності 081 Право
для вступників на третій освітньо-науковий рівень вищої освіти
(доктор філософії)**

Харків – 2022

Програма до вступного іспиту до аспірантури: галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право», третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти (доктор філософії).

Укладачі: кандидат юридичних наук, старший дослідник Д. П. Євтеєва, кандидат юридичних наук, доцент В. В. Пивоваров, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Г. К. Авдєєва, кандидат юридичних наук А. В. Калініна.

Програма розглянута й рекомендована до затвердження в установленому порядку на засіданні приймальної комісії з прийому до аспірантури Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 1-2023 від 16 грудня 2022 р.).

Затверджена постановою вченої ради Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 9 від 28 грудня 2022 року).

ВСТУП

Загальна теорія права є галуззю юридичних знань, що продукує методологічні засади для юриспруденції та є системоутворюючим чинником інтеграції новітніх здобутків про державно-правову реальність.

До предмета теорії права входять базові юридичні поняття та категорії, а також найбільш загальні тенденції і закономірності виникнення, становлення, подальшого розвитку і функціонування права, що на сьогодні охоплюють принаймні такі змістовні блоки: методологічні питання теорії права; загальне вчення про право; нормативні засади правового регулювання; правова система; реалізація права; правосвідомість і правова культура суспільства у механізмі правового регулювання та деякі інші.

Предмет теорії права поділяється на: наукознавчі питання юридичної науки і теорії права, світоглядні концепції праворозуміння, сутність і функції права у сучасному суспільстві, правові системи, соціальні норми і норми права, вчення про права людини, поняття і форми реалізації права, правомірна поведінка, правопорушення та юридична відповідальність.

Для складання вступного іспиту вступники повинні: 1) мати загальне уявлення щодо наукового пошуку у сфері юриспруденції; знати основні положення найпоширеніших світоглядних концепцій про виникнення, становлення, подальший розвиток і функціонування права; 2) мати загальні уявлення про найважливіші тенденції та закономірності виникнення, становлення, подальшого розвитку та функціонування прав і вміти аналізувати ці тенденції та закономірності; знати форми їх прояву в об'єктивній дійсності; 4) оперувати універсальним понятійно-категоріальним апаратом юриспруденції; 5) мати уявлення про прийоми юридичної аргументації, особливо ті, що використовуються у науковій діяльності.

Вступний іспит до аспірантури проводиться в письмовій формі. Критерії оцінювання знань вступників:

90-100 (відмінно) – досконале знання базових доктринальних позицій з актуальних проблем теорії права; вміння самостійно характеризувати основні

закономірності правових явищ та вільно оперувати загальнотеоретичним категоріальним апаратом; вміння давати послідовні, чіткі і логічно побудовані відповіді на основні та додаткові питання про різні юридичні явища; вміння вільно осмислювати задані питання та пов'язувати їх із суміжними проблемами, будувати зв'язки між теоретичним і практичним матеріалом; здатність юридично грамотно і послідовно тлумачити нормативний матеріал та володіти широким колом джерел;

80-89 (дуже добре) – добре знання базових елементів курсу загальної теорії права, з окремими неточностями; в цілому добре володіння категоріальним апаратом юридичної науки; здатність юридично грамотно і логічно тлумачити нормативний матеріал, з використанням під час підготовки до іспиту обмеженого обсягу матеріалів навчальної та монографічної літератури;

70-79 (добре) – володіння окремими питаннями навчальної дисципліни з незначними помилками, вільне оперування понятійним апаратом теорії права з окремими неточностями; відсутність суттєвих помилок та прогалин у відповідях на поставлені питання; в окремих випадках порушення внутрішніх логічних зв'язків; використання під час підготовки до іспиту виключно матеріалів підручників;

60-69 (задовільно) – задовільне знання ключових питань спеціальності; у цілому правильна, проте недостатня аргументація власної позиції під час відповіді; недостатня обізнаність у доктринальних поглядах на питання курсу, порушення логічної послідовності під час відповіді на додаткові та уточнюючі запитання; неспроможність вільно оперувати матеріалом, осмислювати його та пов'язувати із суміжними питаннями (проблемами);

59 і менше (незадовільно) – незнання ключових питань спеціальності; наявність грубих помилок у відповідях на основні та додаткові питання; нездатність логічно викладати матеріал; незначне володіння понятійним апаратом; нездатність відповідати на уточнюючі запитання.

ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ІСПИТУ ДО АСПІРАНТУРИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
081 ПРАВО

Правова наука

Поняття, ознаки та структура юридичної науки. Об'єкт і предмет правової науки. Функції правової науки. Завдання правової науки.

Правова наука і суспільні науки. Взаємозв'язок правової науки з філософією, соціологією, політологією та економічною теорією.

Методологія правової науки

Методологія правової науки: поняття, структура і значення. Загальні (філософські) підходи до дослідження права. Поняття методу та класифікація методів. Загальнонаукові та спеціальні методи пізнання права. Власні методи правознавства. Рівні пізнання права.

Поняття права та його ознаки

Поняття та сутність права. Ознаки права: нормативність, системність, універсальність, обов'язковість, формальна визначеність, забезпеченість державою та ін. Природне і позитивне право. Об'єктивне і суб'єктивне право.

Функції права та їх види. Соціальна, регулятивна, охоронна функції права.

Цінність права. Загальнолюдський, соціальний та особистісний виміри цінності права.

Походження права

Загальна характеристика основних концепцій (теорій) походження права. Чинники і загальні закономірності виникнення права. Шляхи формування права.

Праворозуміння

Основні підходи до праворозуміння. Концепція природного права. Концепція юридичного позитивізму (нормативізму). Інтегративна концепція. Соціологічні концепції праворозуміння.

Право в системі соціального регулювання

Соціальні норми: поняття, загальні риси, види. Право в системі соціальних норм (мораль, звичай, релігія тощо): спільні та відмінні риси. Співвідношення технічних і правових норм. Право та мораль: спільні та відмінні риси. Взаємодія права і моралі. Право і звичай: спільні риси і розмежування. Правовий звичай. Право і релігія: спільні та відмінні риси. Корпоративні норми та їх розмежування з нормами права. Взаємодія норм права і корпоративних норм.

Джерела права

Поняття «джерело права», доктринальні підходи до його розуміння. Основні види джерел права в сучасних правових системах. Нормативно-правовий акт як джерело права: поняття, ознаки, система. Правовий звичай як джерело права, способи його санкціонування (офіційного схвалення). Види правових звичаїв. Нормативно-правовий договір: поняття і ознаки. Міжнародні та внутрішньодержавні нормативно-правові договори, їх особливості. Судовий прецедент: поняття, структура, види. Судова практика як джерело права в романо-германській правовій сім'ї. Правова доктрина як джерело права. Вплив правової доктрини на нормотворчість і реалізацію права.

Принципи права

Принципи права: поняття та ознаки. Класифікація принципів права. Справедливість, рівність, свобода і гуманізм як основоположні принципи

права. Загальні принципи права: поняття та особливості. Характеристика принципів правової визначеності, пропорційності, добросовісності й розумності. Галузеві і міжгалузеві принципи права. Принципи підгалузеві права і правових інститутів. Значення принципів права для правового регулювання. Вплив принципів права на процес нормотворчості та їх роль в процесі реалізації права.

Правове регулювання суспільних відносин

Поняття правового регулювання суспільних відносин. Об'єкт та предмет правового регулювання. Методи правового регулювання: імперативний, диспозитивний, змагальний (арбітральний). Межі правового регулювання. Стадії правового регулювання. Механізм правового регулювання. Види правового регулювання. Нормативне й індивідуальне, централізоване і децентралізоване, субординаційне, координаційне та автономне правове регулювання.

Способи правового регулювання: заборона, зобов'язання, дозвіл. Типи правового регулювання: загально-дозвільний, спеціально-дозвільний. Правові режими: поняття і різновиди. Ефективність правового регулювання та її показники.

Норми права

Поняття норми права та її ознаки (загальні та специфічні). Структура норми права. Гіпотеза, диспозиція, санкція норми права: їх поняття та різновиди. Види норм права. Типові і спеціалізовані, регулятивні й охоронні, зобов'язальні, заборонні й уповноважувальні, імперативні і диспозитивні, абсолютно визначені та відносно визначені, загальні і спеціальні.

Система права

Поняття та ознаки системи права. Структура системи права. Правова система суспільства. Співвідношення системи права і правової системи суспільства.

Матеріальне і процесуальне право. Приватне і публічне право.

Галузь права: поняття та ознаки. Характеристика основних галузей права. Підгалузь права. Інститут права: поняття та види. Міжнародне і національне право: основні концепції співвідношення. Статус норм міжнародного права в правовій системі України.

Система законодавства

Система законодавства: поняття та властивості. Структура законодавства (горизонтальна, вертикальна і функціональна). Співвідношення системи законодавства та системи права. Фактори формування і розвитку системи законодавства (внутрішні та зовнішні).

Нормативно-правові акти

Поняття нормативно-правового акта та його ознаки, відмінності нормативно-правового акта від інших видів правових актів. Класифікація нормативно-правових актів. Закон: поняття та ознаки. Особливості законодавчої процедури. Види законів (кодіфіковані та поточні закони; первинні і вторинні закони). Конституція України. Кодекс як особливий вид законів. Підзаконні нормативно-правові акти: поняття і класифікація. Дія нормативно-правового акта в часі (момент набуття чинності, напрям темпоральної дії, момент зупинення дії, момент припинення дії нормативно-правового акта). Дія нормативно-правових актів у просторі (територіальний, екстратериторіальний та екстериторіальний принципи дії нормативно-правових актів). Дія нормативно-правових актів за колом осіб. Принцип територіальної та персональної юрисдикції.

Нормотворчість

Нормотворчість: поняття, ознаки та стадії. Види нормотворчості. Функції нормотворчості. Принципи нормотворчості, їх групи. Прогалини в законодавстві: поняття та види. Засоби подолання прогалин у законодавстві.

Нормотворча техніка: поняття та ознаки. Елементи нормотворчої техніки. Основні засоби і правила нормотворчої техніки. Юридична термінологія.

Систематизація нормативно-правових актів

Поняття систематизації нормативно-правових актів. Об'єкти та суб'єкти систематизації. Мета і принципи систематизації нормативно-правових актів. Способи і види систематизації нормативно-правових актів. Облік законодавства: завдання, засоби і форми. Інкорпорація законодавства: поняття, види (офіційна і неофіційна) та результати (збірники та зібрання законодавства). Консолідація законодавства: поняття та ознаки. Кодифікація законодавства: поняття та ознаки. Методи кодифікації. Види кодифікації. Кодифікаційні акти. Створення зводу законів.

Правосвідомість та правова культура суспільства

Поняття і ознаки правової свідомості. Структура правосвідомості (правова психологія і правова ідеологія). Функції правосвідомості. Види правосвідомості (індивідуальна, групова, масова та суспільна правосвідомість; побутова, професійна та наукова правосвідомість). Взаємозв'язок правосвідомості та права, значення правосвідомості для нормотворчості та реалізації права. Деформації правосвідомості, правовий нігілізм.

Правова культура, її ознаки, поняття та види. Зв'язок правосвідомості та правової культури.

Правові відносини

Поняття та ознаки правових відносин, їх види. Склад правових відносин. Поняття суб'єктів правових відносин та їх види (індивідуальні та колективні). Держава як суб'єкт правовідносин. Правосуб'єктність: поняття та види. Структура правосуб'єктності. Правовий статус суб'єктів права:

поняття та види. Поняття об'єкта правових відносин та його види (природні об'єкти, речі, немайнові блага, результати дій і об'єкти права інтелектуальної власності). Юридичний зміст правовідносин. Суб'єктивне право: поняття та структура. Суб'єктивний обов'язок: поняття і загальна характеристика. Поняття і ознаки юридичного факту. Класифікація юридичних фактів.

Правомірна поведінка та правопорушення

Юридично значуща поведінка: поняття, ознаки, види. Правомірна поведінка: ознаки та склад. Види правомірної поведінки. Правопорушення: поняття та ознаки. Склад правопорушення. Види правопорушень. Причини правопорушень. Особливості зловживання правом як виду юридично значущої поведінки. Правові наслідки зловживання правом. Об'єктивно неправомірне діяння та його правові наслідки.

Юридична відповідальність

Юридична відповідальність: поняття та ознаки. Принципи юридичної відповідальності. Функції юридичної відповідальності. Підстави юридичної відповідальності (фактична, юридична, процесуальна). Підстави, що виключають юридичну відповідальність. Види юридичної відповідальності. Конституційна, кримінальна, адміністративна, цивільна, дисциплінарна, матеріальна юридична відповідальність.

Тлумачення норм права

Тлумачення норм права: поняття, об'єкт та предмет. Стадії тлумачення норм права. Способи тлумачення норм права. Правила граматичного, логічного, спеціально-юридичного, системного, історичного і теологічного способів тлумачення правових актів. Буквальне, поширене та обмежене тлумачення. Офіційне і неофіційне тлумачення правових актів. Обов'язкове і переконливе, абстрактне і казуальне, автентичне і легальне тлумачення.

Особливості тлумачення конституції та законів. Інтерпретаційні акти: поняття і види.

Реалізація норм права

Реалізація норм права: поняття і форми. Застосування норм права як реалізація права: поняття та особливості. Обставини, що обумовлюють необхідність застосування норм права. Принципи застосування норм права. Стадії застосування норм права. Акти правозастосування, їх ознаки та відмінність від інших правових актів. Класифікація правозастосовних актів.

Аналогія закону, міжгалузева аналогія і аналогія права. Поняття правової колізії. Темпоральні, ієрархічні та змістовні колізії у законодавстві: поняття та основні правила їх подолання. Збіг колізій. Засоби подолання колізій у законодавстві. Поняття та зміст колізійної норми. Види колізійних норм.

Права людини

Поняття та ознаки прав людини. Покоління прав людини. Види прав людини. Права та свободи. Права людини та права громадянина. Особисті (громадянські), політичні, соціальні, економічні, культурні права. Негативні і позитивні права. Абсолютні та відносні права. Загальні та спеціальні права (права окремих груп). Гарантії прав людини. Загальні та спеціальні (юридичні) гарантії прав людини. Національні та міжнародно-правові гарантії. Позадержавні гарантії прав людини. Зобов'язання держави у сфері прав людини. Доктрина негативних і позитивних зобов'язань держави.

Правова система суспільства

Поняття та ознаки (риси) правової системи суспільства. Складові елементи правової системи та їх загальна характеристика. Класифікація та типологія правових систем. Поняття правової сім'ї, основні сім'ї правових систем. Романо-германська правова сім'я. Англо-американська правова сім'я. Сім'я традиційного права. Релігійна правова сім'я. Місце правової системи України серед правових сімей світу.

Законність і верховенство права

Поняття законності. Поняття верховенства права як форми вираження загальнолюдських цінностей. Верховенство права і законність в правовій державі. Верховенство права та законність у національній правозастосовній практиці. Первинність та визначальність верховенства права стосовно законності.

Юридична діяльність

Поняття та ознаки юридичної діяльності. Місце юридичної діяльності в правовій системі України. Структура юридичної діяльності. Правові форми юридичної діяльності. Засоби юридичної діяльності. Суб'єкти юридичної діяльності. Система правоохоронних органів України. Юридичний процес.

Система судових і правоохоронних органів України

Поняття і система правоохоронних органів України. Місце та роль правоохоронних органів у правовій системі України.

Засади організації та діяльності прокуратури. Система і компетенція Національної поліції України. Суд як орган судової влади, судова система України. Проблеми взаємодії суду з іншими гілками влади. Правосуддя як основна форма реалізації судової влади. Судовий контроль на досудовому слідстві: організаційні та процесуальні проблеми. Основні принципи судової діяльності. Поняття та види судових інстанцій. Компетенція, структура, порядок формування та принципи діяльності Конституційного Суду України.

Місце адвокатури в сучасній правовій системі України

Принципи організації та діяльності адвокатури. Різновиди адвокатської діяльності у кримінальному провадженні. Участь адвоката у процесі доказування та проведенні слідчих (розшукових) дій. Гарантії адвокатської

діяльності.

**Система кримінальної юстиції в Україні:
поняття, система і основні напрями реформування**

Поняття і система кримінальної юстиції. Місце та роль кримінальної юстиції у правовій системі України і в механізмі протидії злочинності.

Концепція судово-правової реформи в Україні (1992 р.), Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (2006 р.), Концепція реформування кримінальної юстиції України (2008 р.), Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (2021 р.). Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року (2019 р.) Розділ "Юстиція" проекту Плану відновлення України (2022 р.).

3. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 3 : *Загальна теорія права* / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 952 с.
2. Гапотій В.Д., Жильцов О.Л., Воржевітіна Г.І. Основні правові системи світу: навчальний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 279 с.
3. *Загальна теорія права* : підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.
4. *Загальна теорія права. Нормативний курс: підруч. для студ.-юристів* за ред. д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
5. *Загальна теорія права: підручник* / за заг. ред. М.І Козюбри. К.: Ваіте, 2016. 392 с.
6. Каткова Т. Г. *Теорія держави і права* : навч. посіб. у визначеннях і таблицях. Харків : Право, 2020. 96 с.
7. Кельман М. С., Котуха О. С., Коваль І.М. *Теорія держави і права: підручник/ за заг. ред. д.ю.н., проф. М.С. Кельмана*. Тернопіль, ТОВ Терно-Граф, 2018. 804 с.
8. Кириченко В. М., Кириченко Ю. В., Соколенко Ю. М. *Політико-правова система України: підручник* / за заг. ред. В. М. Кириченка. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 304 с.
9. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. *Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. і допов.* Київ: Юрінком Інтер, 2019. 584 с.
10. Лук'янов Д. В., Погребняк С. П., Смородинський В. С. *Загальна теорія права* : посіб. для підгот. до іспитів за новою програмою / за заг. ред. О.

В. Петришина. Харків : Право, 2019. 172 с.

11. Олійник А. Основи історії і теорії держави та права. Київ : Центр навчальної літератури, 2021. 200 с.
12. Політико-правова система України: курс лекцій: навч. посіб. / за загл. ред. В.М. Кириченка. Запоріжжя: ЗНТУ, 2016. 204 с.
13. Порівняльне правознавство : хрестоматія для юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів : навч. посіб. / уклад. : О. В. Петришин, О. В. Зінченко, Д. В. Лук'янов. Харків : Право, 2016. 1024 с.
14. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. посібник. Вид. 10-те доповнене. Львів: Край, 2017. 222 с.
15. Теорія держави і права : навч. посіб. / О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю.А. Іванов та ін. ; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 332 с.
16. Теорія держави і права: підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015 . 468 с.
17. Тетарчук І., Дяків Т. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 184 с.
18. Тетарчук І.В. Юридична деонтологія. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ : Центр навчальної літератури, 2022. 158 с.
19. Тихомиров О.О., Радовецька Л.В., Ляковська С.П., Ватраль А.В., Буряковська К.О., Тугарова О.К. Юридична деонтологія. Від навчання до практики. Навчальний посібник. Видавництво «Кондор», 2019. 296 с.

Додаткова:

1. Коваленко А. А. Доктринальні погляди на розуміння функцій права. *Право і суспільство*. 2019. № 1. С. 86–91.
2. Рябовол Л. Т.. До питання про соціальну цінність права. *Право та державне управління*. 2019 р. № 2 (35). Том 1. С. 30-36.
3. Удовика Л.Г. Формування теорії правової системи у юридичній науці.

Часопис Київського університету права. № 2019/3. С. 12-20.

4. Панов М. І. Проблеми методології науки кримінального права : вибр. наук. пр. / уклад.: Г. М. Анісімов, В. В. Гальцова ; передм. О. В. Петришина, В. І. Борисова. Харків : Право, 2018. 472 с.
5. Дідич Т.О. Правоутворення в Україні: теоретико-правові та практичні аспекти: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 492 с.
6. Кельман М. Методологія як форма мислення і складова культури дослідника : Навчальний посібник для аспірантів та магістрів. 2017. 220 с.
7. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
8. Кириченко Ю.В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 540 с.
9. Кресін О. В. Правові системи сучасності: взаємодія та конфлікти. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 584-587.
10. Старицька О.О. Соціальна сутність права та держави. *Філософські та методологічні проблеми права*. №2 (12). 2016. С. 78 – 88.
11. Хаустова М.Г. Теоретичні та правові основи трансформації правової системи України в умовах глобалізації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 53–55.
12. Пащенко О.О. Значення системи права і системи законодавства для з'ясування соціальної обумовленості кримінально-правових норм. *Вісн. Асоц. кримінал. права України*. 2015. № 1 (4). С. 71–81. Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/4/3.pdf.
13. Лук'янов Д.В. Релігійні правові системи у сучасному світі : монографія. Харків : Право, 2015. 352 с.